Kuidas pimedad näeksid teatrit ja kurdid kuuleks laulupidu?

Villu Päärt
REPORTER

15. veebruar 2020, 0:01
7 min lugemist

Piret Aus teeb iga päev väga tõsiseid asju, ent on öelnud,et kui elu liiga tõsiselt võtta, siis võib elu jääda elamata.
FOTO: Margus Ansu

Tartu ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia õppejõud Piret Aus veab oludega vägikaigast, et teatrit ja kontserte kogeksid ka need, kes ei näe või ei kuule või kellel on raske kõrgete treppidega kaitstud majakolakatesse sisse pääseda. Iga aastaga õnnestub see aina paremini, aga minna on veel pikk tee.

KUULA ARTIKLIT

TELLIJALE

Kollane kohvitass Piret Ausi käes käib üles-alla. Tal on särts sees.

Alles eile...

Laua peal on tõestus. Kommikarbid. Šokolaadist tulp punases paberis.

Viljandi kultuuriakadeemia õppejõud Piret Ausi üks paljudest töödest on juhatada Viljandi väärikate ülikooli. Tartu Ülikooli brändiloeng, kord kuus Viljandi kandi eakatele. Ene Lukka-Jegikjan käis rääkimas naistepühadest.

197 väärikat tuli kokku. Hiiglama palju!

«Jah, meil on siin Viljandis elekter, meil on siin internet, noored inimesed on. Ja vanad,» ütleb Aus. Muigab.

«Alustasime 35 inimesega. Siis käis plahvatus, inimesed tulid ja tulid.»

Vahepeal tehti telesillas ühisvaatamist, sest loenguruumi kõik ei mahtunud. Tänavu sügisel koliti Viljandi Sakala keskuse suurde saali. 250 inimest on oma nime kirja pannud. Enam-vähem 200 jõuab loengusse. Aus loodab, et ei pea edaspidi Ugala teatrilt hakkama saali rentima, kuigi seal oleks kohti 540. Saja-aastast veel pole, vanim õpilane on 87.

«Tollel päeval nad ei ole perearsti ukse taga, nad löövad ennast lille, teevad kammi, grimmi. Härrad panevad lipsu ette. Kaks tundi varem tulevad, nad tahavad paremat kohta saada. Viskavad pikad Haapsalu sallid pingile, näe, ma võtan Maalile ja Ainu pidi ka seekord tulema. Nad on nii ägedad, ma armastan neid väga!» Ausi silmis on kerge märg helk. See ei jää viimaseks.

Eks väärikad olid samuti lugenud, et president annab Piret Ausile, erivajadustega inimeste abistajale, kultuurikorraldajale Eesti Punase Risti IV klassi teenetemärgi.

«Nad eile külvasid mind šokolaadikarpide, tulpide ja apelsinidega üle,» teeb samal ajal viipe rinna kohal. Viipe tähendus: aumärk.

Piret Aus sündis kurtide vanemate pere pesamuna, kuuenda lapsena. Kõik ta õed-vennad kuulevad. Isa-emagi sündisid kuuljaina, aga saatus astus vahele.

Isa haigestus kolmeaastaselt kõrvapõletikku ja kaotas kuulmise. Käis Porkuni koolis, õppis viipekeelt ja kasvas kurtide seltsis.

Ema jäi kurdiks sõja ajal, ta oli lõpetanud 7. klassi. Laulis, tantsis, mängis mandoliini. Sõja ajal ühe pommirünnaku ajal kurdistus.

Ta oleks tahtnud edasi õppima minna, aga... «Sa olid sant ega kõlvanud,» ütleb Aus.

Ema tuli Viljandisse linavabrikusse tööle, kohalik kurtide kogukond võttis ta oma hoolde. Nad õpetasid talle viipekeelt, aga ta ei õppinud seda kunagi päris selgeks. Suhtlemine käis tehases nii, et tolmuste masinate peale kirjutati üksikuid sõnu.

«Kuidas kurdid vanemad kuulevad, kui laps öösel nutab? Eksamiküsimus,» vaatab puuriva õppejõupilguga Aus otsa.

Ehk mingi sagedus, mida natuke kuuleb? Madalam?

«Lapsenutt ei ole madala sagedusega,» lükkab õppejõud Aus vastuse laualt.

«Pannakse käsi läbi võrevoodri, kui laps nutab, siis lapse käed ka liiguvad. Kui käed on paigal, siis on rahu majas.»

Kas ta oli lapsena kõva karjuja?

«Kui ma midagi tahtsin, eks ma siis karjusin, aga õige pea sain aru, et pole mõtet lõputult karjuda, nad nagunii ei kuule. Kurtidega on oluline saavutada silmside. Kui meil oli mingi tüli lahendada ja nad pöörasid pilgu aknast välja, siis polnud mõtet karjuda. Kui sa silmsidet ei saavuta, ei saa sa midagi öelda.»

Ema ja isa kohtusid Pärnus võrkpallivõistlustel ja punusid Pärnumaal Tootsis pesa.

Viljandi legendi sünd

Kultuuriakadeemia koduleht kirjutab, et Piret Aus lõpetas selle kooli rahvamuusika eriala esimese, legendaarse lennu.

Napilt. Peaaegu oleks lõpetanud Sindi ketruskooli, kuhu ta minna ei tahtnud.

«Ma tahtsin saada koorijuhtimisse. Ma olin klaveris saamatu, Taimi Välbale ei sobinud minu interpretatsioon Valgrest. Ma nii püüdsin!»

Selge oli, et sellise klaverimänguga sisse ei saa. Läks poistega nurga taha suitsu tegema.

Toonane direktor Jaak Moks leidis tema muusikakooli tunnistuse ja hõikas: «Kussa lähed tüdruk, sul akordion viis. Ma vastu, et mul peamine, et ei peaks Sindi ketruskooli minema!»

Sel kursusel moodustus tuumik, kes pani aluse Viljandi pärimusmuusika festivalile. Ando Kiviberg tuli sellele kursusele sõjaväest. Untsakas Margus Põldsepp tuli samuti sõjaväest aasta nooremale kursusele.

Viljandi pärimusmuusika festivali sünnihetkeks peavad nad 15. maid 1993, kui asutati noorte moosekantide selts ja terve päev oli Viljandi lauluväljakul kontsert. 200 inimest vaatamas

Viimastel aastatel kahekordistab Viljandi folk linna elanike arvu – 20 000 külastajat, vahel enamgi.

Aeg on olnud pikk, 27 aastat.

Selle aja sees jooksis hing välja Rock Summeril, Õllesummer riputas sussid varna.

Aga Viljandisse folgile tulevad inimesed ikka rõõmuga.

Erivajadustega inimeste abistaja ja kultuurikorraldaja Piret Aus Viljandi kultuuriakadeemias.
FOTO: Margus Ansu

«Õnneks on olemas Jazzkaar, mis on sealtsamast ajast. Vanamuusikafestival... Rock Summerist on kahju küll, ma olin ise ka diskopepu. 1980ndatel ma seal nokamütsiga käisin,» ütleb Aus.

Ta oletab, et olulised on vedurid – ta ise üks neist. Kui need eest ära vajuvad, siis kukubki asi kokku.

Aus on Viljandis olnud seitse aastat festivali programmijuht. Vaadanud, et staabis kõik toimiks. Kamandanud teise seitse aastat toitlustust, teadmata, mis on 1,8 kilovatti või mida täpsemalt endast kujutab toiduhügieen.

«Aga see kõik on õpitav. Ja põnev!»

Sel aastal ei ole Ando Kiviberg veel helistanud, et kuule, Eestimaa vajab sind.

«Eelmisel aastal meil oli üks plaan, aga minu ellu tuli suur laulu- ja tantsupidu. Läksin juhtima ligipääsetavuse tiimi, teadmata, kuhu ma hüppan. Ma olen ikka vana ka. Ma ei jaksa enam nii palju.»

Kas kõik saavad tulla?

1997. aasta augustis andis Michael Jackson oma ainsaks jäänud kontserdi Baltimaades. Sellel kontserdil olid lauluväljakule püstitatud spetsiaalsed platvormid, kust ratastoolides külastajad said kogu laval toimuvat jälgida nagu peo pealt. See oli staari nõue.

«Minu isal oli samal ajal juubel. Oli kaks varianti, kas oled Jacksonil või isa juubelil, salatit hakkimas. Sealt see algas, kui toodi ratastoolikate jaoks platvormid,» kinnitab ka Aus.

Needsamad platvormid ehitati sel tantsupeol peatribüüni kõrvale, kust ratastoolikad (nii Aus neid kutsubki) said vaadata üle teiste.

«Muidu nad näevad ainult teiste abaluid ja kirjasid jopeselgadel.»

Kuidas teha tantsupidu nähtavaks nägemispuudega inimestele? Selleks trükiti pimedate kirjas raamat, kus iga tantsupeo tantsu kirjeldas sõrmega kombatav muster.

Lisaks oli võimalik kuulata kõrvaklappidest, kuidas tõlk väljakul toimuvat kirjeldas.

Laulupeol töötas kaheksa tõlki kaheksa tundi järgemööda, igaüks oli ära õppinud oma viibeldavate laulude sõnad, lisaks sai laulupeoülekanne ERRi portaalis järelevaatamises subtiitrid.

Siiski jäi Ausi hinge kripeldus.

«Kõike ei ole võimalik kuue kuuga teha, see amps oli liiga suur!» Näiteks teleülekande vaheintervjuud. Laule tõlkinud viipekeeletõlgid intervjuusid monitorist ei näinud. Nad olid ekraanil, hoidsid käsi süles ja naeratasid.

«Meile tulid kurtidelt kohe küsimused, miks tõlk passib, miks ta ei tööta?» ütleb Aus.

Eestis on juba mitmeid väljaõppinud kirjutustõlke, kes oleks suutnud käigu pealt intervjuu sisu ehk veidi lühendades,

n-ö Twitteri stiilis subtiitriteks trükkida. Aga seekord siis sedamoodi.

«See, et 42 laulu tõlgiti viipesse, see oli imeline! Nad on meie inimesed, maksumaksjad, aga nad on jäänud kõrvale, nad ei tule meie peole, mis on osa meie rahvuslikust identiteedist, sest nad ei saa aru, mis seal toimub. Nüüd on ta peol kaheksa tundi, nad saavad aru sõnadest ja emotsioonist,» räägib Aus.

Ta on hakanud alles nüüd sellest aru saama. Suvel, kui ta lauluväljakut mööda ringi põrutas, polnud mahti.

Õppida on tulnud pidevalt. 2017. aasta koolinoorte tantsupeol ilmnes, et tribüünides betooni all olev raud varjestab raadiolaineid, ja inimesed ei kuulnud klappidest muud peale müra. Vaegnägijatele mõeldud tõlge ebaõnnestus.

«Nüüd pandi tugevamad saatjad. Ma käisin ise klappidega ringi,» ütleb Aus

Laulupeol oli ta enamasti viipealal. 50–60 inimest olidki seal pidu jälgimas – tõlgi kõrvalt nägi, mis toimub laulukaare all.

«See oli ka ühiskonda hariv, et me töötasime väljakul inimeste seas.»

Järgmine kord tuleb teha vähemalt samal tasemel, kui mitte grammike rohkem, vannub ta.

Julgus selliseid suuri projekte ette võtta tuli, kui kolm aastat tagasi oli ta üle-eestilise erivajadustega inimeste laulu- ja tantsupeo programmijuht. Ausi peas sündis mõte: kogu pidu tuleks viipekeelde tõlkida.

Kuid uuesti laulupeost.

«Laulu- ja tantsupeo puhul... minu perekonnanimi on Aus, võin ausalt rääkida. Peo kommunikatsioon oleks saanud ligipääsetavuse teema rakendada oma vankri ette ja sõuda palju kaugemale. Me püüdsime ise sudida, Facebooki sissekanded tegime, aga ikka ma kohtasin laulukaare all Aarne Saluveeri. Küsis, mis teed? Tuleme viiplema. Päriselt või!?»

2010. Piret Aus on Ugala turundusjuht. Väikeses saalis tuleb lavale «Kolm meest paadis» – ohtralt laule.

«Seal me tegime esimest korda pimedatele kirjeldustõlget. Kui lõpuks etendus oli, siis oli saalis viis juhtkoera. Ja 160ses saalis pooled vajasid kirjeldustõlget.»

Aus oli etendust korduvalt näinud ja pani pähe silma- ja kõrvaklapid, et saada aru, kuidas pime seda etendust näeb. «See oli valgustav hetk.»

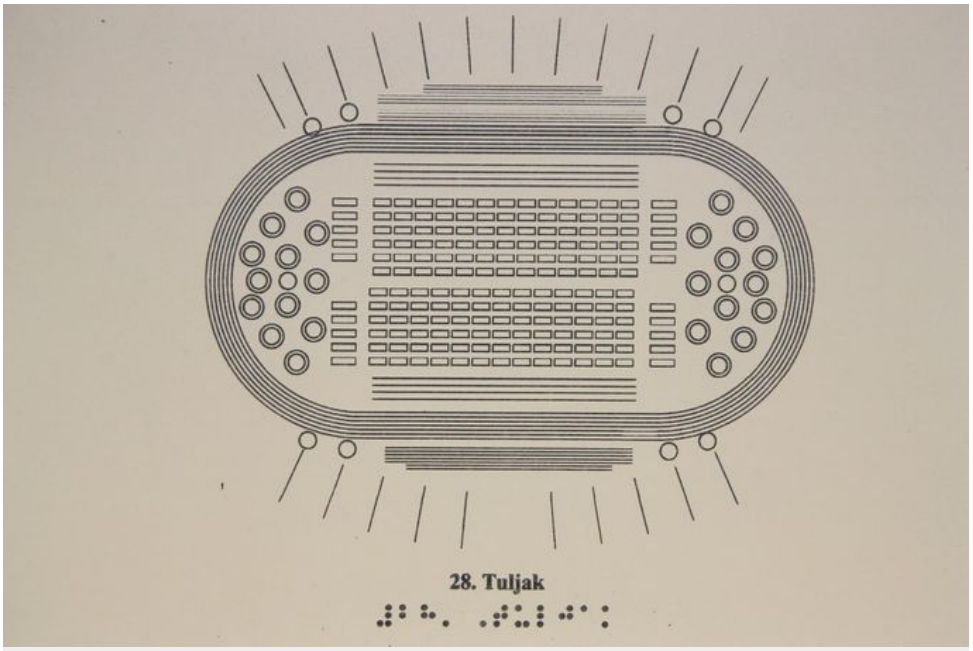

Kuidas Tuljak murul välja näeb, seda said pimedad kombata spetsiaalselt neile trükitud raamatust.
FOTO: Margus Ansu

Etenduses oli koht, kus tegelane praeb muna, kogu soolatopsi sisu kukub pannile. Tegelane sööb ja teeb grimasse, publik naerab, aga pime ei saa aru, milles kamm.

Peamine reegel: kirjeldustõlk ei räägi kunagi näitlejale peale.

Aus on seda ka ise õppinud ja on peensusteni kursis, mida peab arvestama.

Näide. Tantsupeo lõpp. «Tuljak». Poisid tõstavad tüdrukud üles, need sirutavad käed taevasse. «Laskem elada!» Kui tõlk ütleb, et nüüd lasid mehed naised maha, siis küsib pime: pauku ei kuulnud, mitu laipa on?

«Sa ei tohi kasutada väljendeid, mis tekitavad teisi assotsiatsioone. Pime võtab kogu infot kõrvadega, meeled on erksamad, nad panevad palju rohkem asju tähele.»

Ta ütleb, et vaja on mõtteviisi muutust. «Ma ärkan iga päev, olen tänulik, et mul on jalad ja käed, mis mul töötavad, ma näen, ma kuulen. Mis mul viga on? Tõusen ja säran. Ei ole vaja alati minna pimedat üle tee sikutama. Äkki ta ei tahagi minna? Mine ja koputa talle õlale, küsi, kas saan aidata. Kui poes on kurt kassapidaja, vaata talle otsa, naerata, ütle «tere», kohe saab päev parem.»

Nädala pärast on Piret Ausi õlul see, kuidas Viljandis toimuv vabariigi aastapäeva vastuvõtt jõuab kurtide ja vaegnägijateni.

Ta paneb näpu suule. Riigisaladus!

Lavastab Karl Laumets Vanemuisest, Kristjan Suits on kunstnik. Vaiko Eplik valib muusika.

Idee presidendi vastuvõtt erivajadustega inimestele kättesaadavaks teha tuli pärast laulupeo õnnestumist.

«Julgesime puuetega inimeste koja kaudu sudida presidendi kantseleid – et, noo, Viljandis teete. Ugala on nüüd pärast renoveerimist ka ratastoolikatele ligipääsetav, varem sai ainult piletikassani. Mitu kuud oli kantseleist vaikus. Siis uuesti, et halloo, meil on keegi Aus, kes võiks vedada. Tuli vastus: tegeleme. Äkki detsembriks oleme targemad.»

Ülekandel on presidendikõnel viipekeelne tõlge, teleülekandel subtiitrid. Kontserdi ajal on nägemispuudega inimestele kirjeldustõlge.

«Kleite me kindlasti ei kirjelda.»

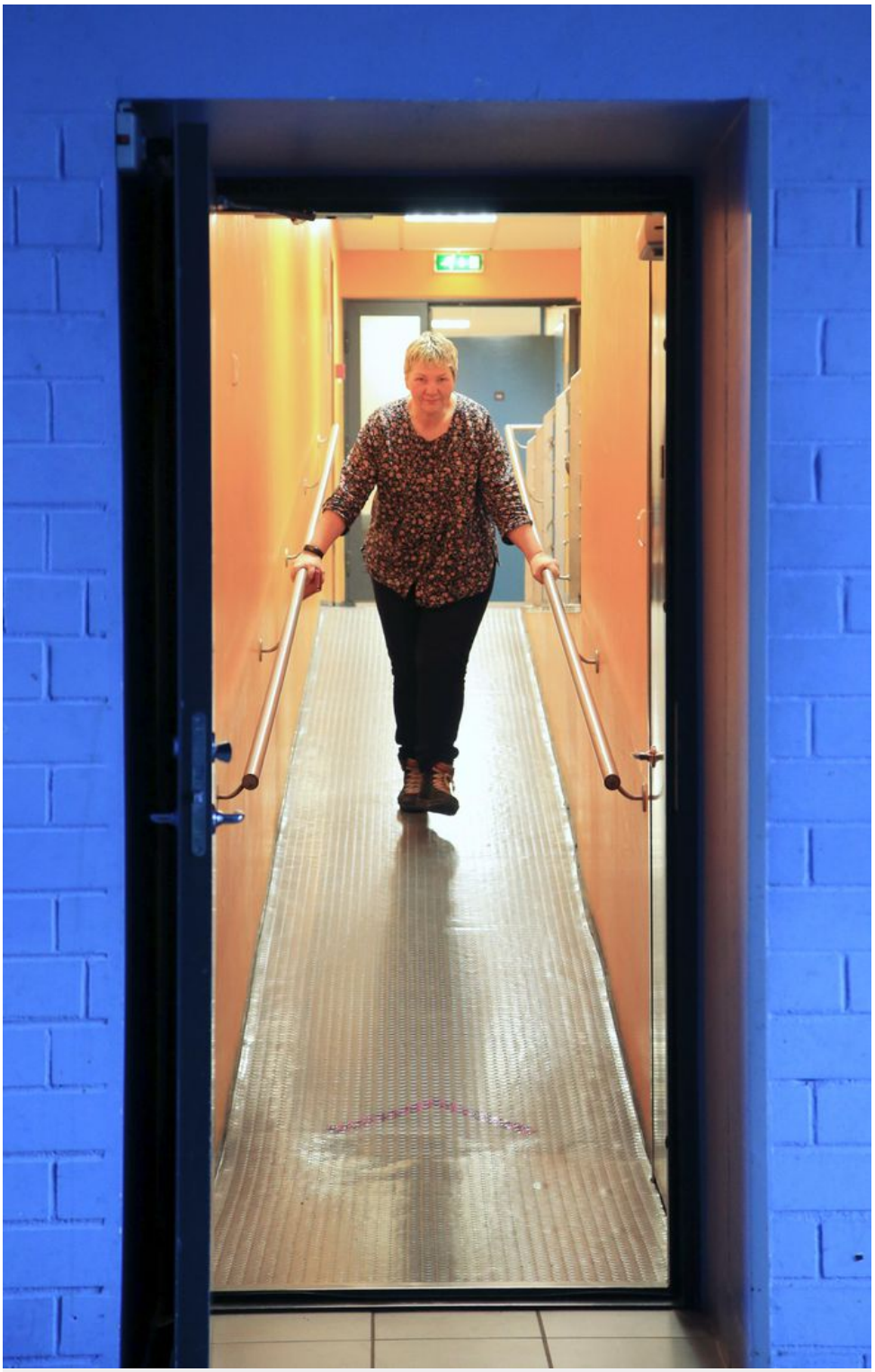

«Ma ärkan iga päev, olen tänulik, et mul on jalad ja käed, mis mul töötavad, ma näen, ma kuulen. Mis mul viga on? Tõusen ja säran,» arutleb Piret Aus.
FOTO: Margus Ansu

President annab aurahad 21. veebruaril Noblessneris. Samaks päevaks on Piret Aus saanud TÜ rektorilt Toomas Asserilt kutse olla Tartus ülikooli vastuvõtul.

«Mul on klooni vaja!»

Aga järgmised plaanid on juba töös. «Viljandi Kondase keskuse maalid karjuvad kirjeldustõlke järele!»

Ugalast Vanemuist juhtima läinud Kristiina Alliksaar on lubanud, et Vanemuine teeb hooajal neli etendust pimedatele kirjeldustõlkes kättesaadavaks.

«Kaks aastat tagasi hakkasid etendusasutused nutma, et kuidas me saame. Soomlased ei tule enam. Aga meil on see publik olemas. Tuhanded inimesed, kes tuleks teatrisse, näitusele, kui me looksime neile tingimused. Nad ei tule, kui nad avastavad, et tuled ratastooliga ukseni, aga edasi ei saa või keegi ei tee viipekeeletõlget,» ütleb Aus.

Vahepeal piiksub tema telefon. Laevafirma annab teada, et tema laupäevane pilet on tühistatud, sest laev läheb dokki. Aus pidi minema Soome karmoškat mängima.

«Tegelikult on elu lill!» viipab ta trepil.

SEOTUD LOOD